

Asqad
Muxtor

Chinor

YANGI ASR AVLODI

TOSHKENT

2015

UO'K: 821.512.133-3

KBK: 84(50')6

M – 93

Muxtor, Asqad

Chinor / Asqad Muxtor. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2015. – 576 b.

ISBN 978-9943-27-560-7

Asqad Muxtorning bu romani sharq adabiy an'analarini eslatuvchi yangi bir shaklda yozilgan. Chinorning azim shoxlariday har tomonga tarvaqaylab ketgan qissalar jonli voqelikni aks ettirsa, uning teran ildizlari – hikoyatlar yaqin o'tmish haqida, rivoyatlar esa pildirab uchgan yaproqlar singari yengil, ular badiiy tafakkur qanotida qadim afsonalarga borib tutashadilar...

Bularning hammasi ham bir o'zbek oilasi haqida. Bu oila katta, qadimiy, madaniy, mehnatkash va shu ma'noda «tagli-zotli». Uning har bir a'zosi xalq hayotida ma'lum bir mas'uliyatli yukni o'z zimmasiga olgan. Jonajon tuproqqa chuqur tomir yoygan, baquvvat va qadimiy Chinor mangulik ramzi, xalqimiz timsolidir.

Oila boshi Ochil buvaning safari bilan shartli ravishda o'zaro bog'langan qissalarning har biri mustaqil axloqiy-estetik fikrni ilgari suradi. Hikoyatlar va rivoyatlar esa bu fikrni quvvatlab, yanada mustahkamlaydi.

UO'K: 821.512.133-3

KBK: 84(50')6

ISBN 978-9943-27-560-7

© Asqad Muxtor, «Chinor». «Yangi asr avlodi», 2015.

Tog' bag'ridagi huv o'sha bulut bulut emas, chinor. Darvoqe, tog'ning o'zi ham, qishloq ham uning nomi bilan Chinortog', Chinorqishloq deb ataladi. Bizning Ochil buva shu yerda tug'ilgan. Men gapni to'g'ri shu kishidan boshlamoqchi edim-u, lekin bu joylarda chinorsiz hech narsani tushuntirib bo'lmaydi. Hatto guzar, undagi katta gavjum choyxona haqida gap ketganda ham, «Chinorda chaqchaqlashib keldik», «Chinorga borib bir osh qilaylik», deyishadi. Butun qishloq shu chinorning soyasida joylashgan.

Ochil buva bugun chinor bilan xayrlashmoqda. Butunlay emas, albatta. Vaqtincha. U safar oldidan, har gal shunday qiladi, tirik odam bilan xayrlashganday uzoq tikilib, pichirlashib xayrlashadi.

Hali oppoq tong. Nur uyg'otgan qushcha to-vushining ilk kumush halqachalari osmonga o'rlab ketdi. Nim shabadada yashil bulutning har joy-har joyi sovunday ko'pirib, azim chinorning sirli bag'ridan chiqib kelgan sokin va qudratli shovillash olamni tutdi. Quloq solmaganga bu to-vush eshitilmaydi ham, lekin Ochil buva uchun hozir tong ham go'yo mana shu shovillashdangina iborat edi. U guzardagi katta oq tosh supada tikka turibdi. Ana shu tog' qishlog'ida bunday qoyatosh serob, ular yo'lkalarda zinapoya, ariqlarda

ko'prik, chashmalarda bosma, choyxonalarda supa vazifasini o'taydi. Chinor ham ana shunday qoyatoshdan o'sib chiqqan-u, lekin uning tomirlari tosh ostidagi ona tuproq bag'rida Chinor-tog'ning ildizlari bilan tutashib ketgan deyishadi.

Hali oppoq tong. Guzarda ham, qishloq ko'chalarida ham bir kimsa yo'q. Faqat Ochil buva bilan chinor yuzma-yuz turishibdi.

Ochil buvaga u doim tirikday, qadrdon suhbatdoshday tuyuladi. Dono suhbatdosh. Yoshi allaqachon mingdan oshib ketgan. Ming yil! Uning navnihol paytini ko'z oldiga keltirib bo'lmaydi. U vaqtlar yil sanog'i faqat uchta raqam bilan ifodlangan bo'lsa kerak. Ming yil! Har bahorda yangi libos, yangi hayot. Uning o'n to'qqiz quloqli g'o'dir tanasi o'zining minglab qatlamlari bilan go'yo hayotning manguligini tasdiqlab turadi. Son-sanoqsiz panja barglari ham betinim qimir-lab, nurli havodan rizqini terib olayotganday, yuksaklikka intilgani-intilgan. Ochil buva uni doim yosh ko'radi. Mana hozir ham oppoq tongda navqiron gurkirab, butun vujudidan sarin yoshlik barq urib turibdi. Tarvaqaylab o'sgan silliq, yashil butoqlaridan ko'z o'rmalab tepaga chiqqan sari tanasi sutday oqarib boradi. Guzar ustiga og'ib turgan yettinchi butog'i hali juda yosh, borgan bo'lsa besh yuz-olti yuz yashardir, uning tanasi qiz siynasiday oppoq, sof. U Ochil buvaning yigitlik chog'ida ham xuddi shunday edi, o'shanda ham uning ko'ngliga shu qiyos kelgan.

Ha, chinorga tikilib Ochil buva butun umrini eslaydi. Unga qarab tursa ko'z oldida dengizday bir cheksizlik, yam-yashil cheksizlik ko'rinadi.

Umri cheksizday tuyuladi. Go'yo o'zi ham ming yillardan beri yashayotgandeg-u, yana ming yillar umr ko'radigandek. Shunda u chor atrofga, butun tabiatga xuddi xo'jayinday nazar tashlaydi, tog'lar orqasidagi qora bulutlar, uzoqda yilt-yilt etgan chaqmoqlar bilan senlab gaplashadi:

– Qo'y endi, tongni qiynama, tong otib olsin!

Uzoq tikiladi buva chinorga. Uzoq suhbat qiladi, xayrlashadi. Oxiri ko'ksida soqoli sal titrab, tovushsiz, ko'z yoshsiz yig'lab yuboradi. Yo'q, u qattiq g'ussa chekayotgani yo'q. Chamasi, yig'lagan ham uning o'zi emas, go'yo boshqa birov...

RIVOYAT

Bu chinorni Ochil buvaning uzoq ajdodlaridan biri vabo yili o'tqazgan deyishadi, o'shandan beri bu yerlarga bironta ofat yo'lamagan ekan. Shuning uchun chinorning ziyoratiga atrof-tevarakdan har yili tumonat odam kelib-ketadi. Shunday bo'lsa ham, uning g'o'dir po'stlog'ida pichoq yarasi u yoqda tursin, bironta tirnoq izi ham yo'q. Chunki chinorning tanasiga tig' tegsa qon tirqirarmish...

Bir yili – u vaqtlarda Ochil buva yetmishlardan endi oshgan payt ekan – qishloqning qariyalari chinorning yoshini hisoblab, uning mingga kiradigan faslini taxminlab, e'lon qilishibdi. E'tiqodga ko'ra, chinor mingga kirgan soati o'zidan-o'zi lo-villab yonib ketishi kerak ekan.

O'shandan keyin Chinorqishloqda ham, uning atroflarida ham necha haftagacha tahlika hukm suradi. Chinorning atrofi, guzar, hatto qishloq ham huvillab qoladi. Xalq qirga, dalaga ko'chib

chiqqan, tog' etagidagi yashil bulutdan kecha-yu kunduz ko'z uzmaydi. Qariyalar toat-ibodatdan bosh ko'tarmaydi, hamma karomatli yong'inni vahima bilan kutadi.

Bu vahimali kutishdan toliqqan aholi oqsoqollardan aniq kunni belgilashni talab qiladi. Chol-lar uzoq kengashib, chinorning o't olish paytini aniq aytishadi.

Voqea safar oyi ikkinchi jumasing yarim kechasi yuz berishi kerak edi.

Bu bashoratga faqat Ochil buva ishonmaydi. Chunki bolaligida bobosidan eshitgan hikoyalar hamon yodida edi. Chingizxon zamonida chor atrof tutun ichida qolib, dalalar, qishloqlar, bog'lar lovillab yonganida ham, shu chinorning ulkan yashil bo'rki xuddi hozirgiday gurkirab, «Hayot mangudir, hayot tugamaydi!» degandek, asta shovillab turavergan ekan.

Yo'q, Ochil buva chinorning yonib ketishiga ishonmaydi. Yo, ishonmay, yo lovillab o't oladigan bo'lsa, qardoni bilan birga yonib ketish niyatida, o'sha kechasi o'zi yolg'iz chinor qoshiga ketadi.

Qishloq aholisi uni shovqin-suron, yig'i-sig'i, qarg'ish, duo, mehr-shafqat, la'nat, hayrat va tahsinlar bilan kuzatib qoladi. Ochil buva Chinorso'qmoqdan asta yurib, tun qorong'iligiga singib yo'qoladi.

Safar oyining ikkinchi juma kechasi bu atrofda yosh-u qari tun bo'yi bedor, Chinortog' etagida haybat bilan qorayib turgan chinorga uzoqdan tikilib tong ottiradi.

Chinor yonmaydi.

Ochil buvaning o'zi bu kecha haqida biron vaqt birona odamga batafsil hikoya qilganini hech

kim bilmaydi-yu, lekin xalq orasida u haqda ertasigayoq duv-duv gap tarqaladi. U kechasi bilan guzardagi o'sha tosh supada tik turib, chinorga tikilib chiqqan emish. Bir soat, ikki soat, o'n soat tikilibdi, go'yo qismatini kutganday, ko'zlaridan yosh tirqirab chiqquncha tikilibdi.

Chinor yonmabdi.

Chinor yonmabdi-yu, lekin bir dam tilga kirib, xuddi inson singari gapirgan emish.

«Men yonib ketsam, zamon oxir bo'ladi!» – deganmish chinor.

O'shandan buyon odamlar unga tikilishadi. Lekin chinor oxir zamoni emas, mangulikni eslatadi odamlarga. Yuzdan oshgan chollar ziyoratga kelganda: «Yoshligimda uni qariya deyishardi, endi o'zim qariyaman, u bo'lsa o'sha-o'sha», – deyishadi. Hozir uning yoshini hech kim bilmaydi. Uning yoshini sanash ham gunoh hisoblanadi.

Bu voqea atrofidagi gaplardan yana biri shuki, chinorning gapirganini eshitgan odamning umri boqiy bo'larmish.

Bu gapning qanchasi rivoyat, qanchasi haqiqat – bilmayman, lekin Ochil buva hamon hayot, bu yil qovun pishig'ida to'qson to'rtga kiradi, hali chinorday baquvvat. Unga qarab tursangiz, chinorning gapirganiga ham ishongingiz keladi. Chinor bilan yolg'iz ro'baro' qolib, astoydil ixlos bilan quloq solsangiz, siz ham uning asriy xayollarini eshitganday bo'lasiz. U zamonlar haqida, hayotning kuchi, zavolsizligi haqida gapiradi. O'ygatolsangiz, uning sokin shovillashida inson tovushini ilg'aganday bo'lasiz. «Nahotki, nahotki mening ham umrim...» deb pichirlaganingizni bilmay qola-

siz. O'z tovushingizni eshitib, hushyor tortasiz-u, jilmayib qo'yasiz. Chinor hamon shovillaydi.

Yo'q, chinorning gapirganiga birdan-bir guvoh hozircha Ochil buva. Buning rivoyatligini ham hamma biladi, haqiqatligiga ham hech kim shubha bildirolmaydi. Yuqorida aytganimdek, chinor haqida gapirmay turib, Ochil buvaning ta'rifiga kirishish ham qiyin. Chunki bu gaplarni bilmagan odam ham, Ochil buvani ko'rsa, albatta bir azim kuch esiga tushib: «Chinorday odam ekan!» – deb bir karra hayrat barmog'ini tishlamog'i bor.

...Ochil buva o'rtanCHA o'g'li brigadir Tolibjon bilan birga hovli to'ridagi alohida xonada istiqomat qilardi. Irg'ay tayog'ini to'qillatib guzardan qaytib kelsa, kolxoz¹ning «GA3-69»i hovli-da tayyor turgan ekan. Uvali-juvali Tolibjon ham xotin, bola-chaqasi bilan chiqib, boboni kuzatgani otlangan edi. Bobo haydovchi bolaning salomiga alik oldi-da, ayvonga chaqqon chiqib, qoziqdagi safar chakmonini bilagiga soldi. Keyin kelinining, nevaralarining peshanalaridan bir-bir o'pdi.

– Azimjon, kun tig'iga qolmay yo'lga chiqib olaylik! – dedi Ochil buva mashina tomon yurib. Ichkaridan hali ohori to'kilmagan yangi beqasam to'n kiygan, jussasi kichik, mullavachchaga o'xshash rangi siniqqina bir yigit ikkita tugun ko'tarib chiqdi. Azimjon shu edi. Ochil buvaga qaraganda u boshqa bir olam: g'archli yaltiroq etik, sheviot shim, ipak ko'ylak... hammasi bejirim, hammasi nafis, taxi buzilmagan. Ayniqsa, beqasam bilan chust do'ppini endi kiyganga

¹ Kolxoz – Sobiq ittifoq davrida jamoa xo'jaligi shaklining qisqartmasi.

o'xshaydi, xuddi omonatday ehtiyot qilardi. Ochil buva uning oldida tog'dek. Chang qo'nsa bilinmaydigan qum rang ko'n etikning brezent qo'nji baquvvat boldirida yumshoqqina yig'ilib turibdi. Uzun oq yaktak ustidan pastgina, bo'shgina bog'langan qiyiqlar belning qadimiy navqiron kuchini ardoqlayotgandek. Boboning keksaligi faqat katak-katak charmdek pishiq ko'ksini to'ldirib turgan qorday oq to'rva soqolidangina bilinar edi. Ochil buva o'tkir qora ko'zli, serqosh, chiroyli yigit bo'lgan. Uning yigitlik ko'rki hozir ham mo'ylovining bir uchi bilangina jilmayishidami, sal cho'kkan ko'zlarining yiltirashidami, qirg'iz qalpoqni qiyaroq qo'ndirishidami – nimasidadir saqlanib qolgan.

Ular tugunlarni joylab, ochiq mashinaning ikki yon kursisiga chiqib o'tirishdi.

– Akamni so'rab qo'ying, buva! – deb qichqirib qoldi Tolibjon chug'ur-chug'ur bolalarini qo'ltig'iga olib.

Biz-chi, azizlarim, biz qayerga o'tiramiz? Biz ham borishimiz kerak-ku, Ochil buvadan gap ochgan ekanmiz, u bilan yo'lga chiqishimiz zarur. Bu uning umr yo'li desak, katta ketgan bo'lar-miz, yo'q, bu uning har yilgi oddiy safari. Lekin bu safarda ham u mana shu ona yerga, haligi azim chinorday tomir yoygan katta oilasining bir qismini aylanib, jigarbandlarining holidan xabar olib, otalik burchini o'tab qaytadi. Ne-ne odamlar, voqealar, taqdirlar...

Qiziqmi? Qiziq deganlar yuraversin.

Ketdik.

Siz bilan bizga joy ham zarur emas. Chetdan kuzatib ketaveramiz.

Mashina hademay asfalt yo'lga chiqib oldi. Hali quyosh ufqda, yo'llar shabnamdan qorayib, uzoqlarga chorlab turibdi. Dovonlar, qirlar oshib o'qday ucharkan, Ochil buva uzoq tog' etagida g'uj bo'lib turgan chinor qorasidan ko'z olmas edi. Azimjon esa ufqqacha qizarib yotgan kakra gulining tungi uyqudan bosh ko'tarishini birinchi ko'rishi. Bu cheksiz gilamning lovillashidan ko'zi tolgandagina bobosiga qarab gap qotadi.

– Qaysi yo'ldan yuramiz, bobo?

Uzoqda oltinlangan bug'doyzorlar, paxta dalalarini shartta kesib ufqqa sanchilgan yo'llar yaltirar, yaylovlarda ilon izi so'qmoqlar chuvalashib yotar edi.

– Bu yo'llarning qaysi biridan yursang ham bironta jigarbandingga duch kelasan, bolam, – dedi Ochil buva olis-olislarni ko'zi bilan birato'la ilg'amoqchiday uzoqlarga qarab. Xo'rsindimi, dala havosidan o'pkasini to'latib nafas oldimi, soqol enlagan ko'ksi qalqib ketdi. Ochil buva bolalari-yu nevaralaridan bir yuz o'ttiz yettitasini biladi. Undan narisining – evara-chevaralarining hisobiga yetolgan emas. Bu oila butun o'lka bo'ylab yoyilgan. Mana bu qadrdon ona tuproqning har qarichiga ildiz otgan bu avlod. Bir yeriga bir nayza sanchsang, shularning tomiriga tegadi. Kattakon bir el. Lekin bobo uchun esa oddiy oila. «Bolalarim», deydi.

Azimjon qirqlarga borib qolgan bo'lsa ham, Ochil buva unga «bolam» deganida yarashib turadi.

– Hozir Orif tog'amnikiga boramizmi?

– Orif tog'angnikiga boramiz, bolam.

– Orif tog'am kattamilar, mening oyimmi, bobo?

– Sening onang katta edi, bolam.

Bir haftadan beri savolga tutayotgan Azimjonga u qarindoshlarining ko‘plari haqida gapirib berdi. Orifjon tog‘asi haqida ham hikoya qildi. Lekin hammasini gapirib tugatib bo‘ladimi? Qaysi birini aytsin? Bularning hammasini gapirib berishdan bitta-bitta borib ko‘rish oson. Buning ustiga, bobosining hikoyalariga Azimjon uncha tushunqiramayapti ham, shekilli. Urug‘ini zamon shamoli uchirib, begona yurtda unib chiqqan bu zaif nihol boboning dengiz dovuliday shiddatli va go‘zal hikoyalarni ko‘tarolmadi chog‘i, oxiri ishonmay qo‘ygani bilinib qoldi. Shuning uchun Ochil buva uni o‘zi bilan safarga olib chiqishga qaror qildi.

Azimjon begona yurtda tug‘ilib katta bo‘lgan. Ota yurtimda qavm-qarindosh-u avlod-ajdodimiz tamom qirilib ketgan, degan fikrda ekan. Daf‘atan butun bir el, yuzlab jigarbandi, bu tuproq, bu manzara, bu tarix, bu afsonalar-u, bu voqealar – barchasi o‘ziniki ekanini hali aqliga sig‘dirolganicha yo‘q.

Azimjon o‘zi badavlat korchalon. Yigit yoshidan buyon qorako‘l bo‘yicha noyob mutaxassis. Tug‘ilgan yurtidagi katta qorako‘l firmasida salmoqdorgina ota meros ulushi bor ekan. Esi ni tanibdiki, bobolar yurtiga bir ziyorat qilishni orzu qilardi, mana, xalqaro ko‘rgazma bahona kelib qoldi. Avval xalqaro ko‘rgazmada mashhur bir firmaning eksperti to‘satdan yo‘qolib qolib, anchagina to‘polon bo‘ldi. Keyin, Azimjon bobosini topgandan so‘ng, qayerdaligini va bu o‘lkada bir fursat qolajagini bildirib, g‘avg‘oni tinchitdi.

Mana bir haftadirki, u buvasi bilan birga. Ota-bobo rasmiga havas qilib, g'archli etik, shoyi qiyiq, beqasam to'n, chust do'ppi olib kiydi. Bularni olib ham ketmoqchi. U yerda yevropacha kiyinadigan boyvachcha ulfatlari ko'rib, hayratda qolishlari turgan gap...

Azimjon o'zicha jilmayib qo'ydi. Oh-ho, ularni hayratda qoldiradigan gaplar ko'p hali. Bobo-chi? Chinor-chi?

– Bobo, chinorning gapirganini eshitganingiz rostmi?

Bu vaqt ular Qoraqarg'a degan dovondan oshib, ko'z ilg'amas keng, tekis yaylovga chiqdilar. Nayzaga kelgan oftob mashinaning oldingi oynasida charaqlab, ko'zni oladi, ro'paradan esgan issiq shabada yuzlarni yalaydi. Bu – ulug' sahroning etagi edi, ufqlar sarg'ish, garmsel ham o'shaniki. Yaylovda podalar yoyilgan. Yo'l chetida chor burchak qilib qirqilgan, supadek-supadek marmarlar yumalab yotibdi. Kon yaqin, yuk mashinalari buzilib, yu-kini tashlab ketgan, shekilli.

Issiqdanmi, kamxo'raklikdanmi – podalar juda sust jilar, mollar o'tlashdan ham ko'ra bir-birlariga biqinish, suyanish payida edilar. Ochil buva qoshini chimirgancha o'y surdi-da, mashinani to'xtatib, xarsang soyasida bir-birlarining pinjiga biqinib, suyanib turgan ikki qo'yning oldiga bordi. Cho'p bilan junlarini ag'darib, titkilab ko'rди. Qichqirib cho'ponni chaqirdi. Nariroqdagi o'tovdan ovoz kelmagach, haydovchiga imo qildi, haydovchi ustma-ust bosib uzoq signal berdi. O'tovdan bola ko'tarib chiqqan cho'pon u yoq bu yoqqa shoshib alangladi-da, mashinani ko'rgach,

yoʻl tomon yurdi. Bu juvozkunda singari gʻoʻlabir, norgʻul yigit edi.

– Qoʻyga oqsil tushibdi-ku, bola, nima qilib oʻtiribsan? – dedi Ochil buva.

Choʻpon dovdirab, tutilib qoldi, oqarinqirab ketdi. Nima deyishini bilmay, qoʻlidagi goʻdakni koʻrsatdi.

– Buning oldidan ketolmay qoldim, ota, tobi yoʻq.

Ochil buva bolaning qovogʻini, ogʻzini ochtirib boqdi.

– Buni kelinga olib kirib ber, kabob qilib, ikki qoshiq selidan ichirsin. Oʻzing mashinaga chiq.

Choʻpon bolani olib kirib, xotiniga berdi-da, yugurib kelib mashinaga chiqdi.

Ochil buva keta-ketguncha unga tayinlab bordi: darrov karantin eʻlon qilish, yoʻllarga dori-langani qipiq solib, postlar qoʻyish, koʻplab veterinar olib kelib, saratonga qoldirmay ofatni bartaraf qilish... Girdigʻum yigitning koʻzlari borgan sari katta ochilar edi. U ahvolning jiddiyligini endi tushundi, shekilli, sovxoz²ning qoʻtoni oldida mashinadan tusharkan:

– Xoʻp boʻladi, Ochil buva, xoʻp boʻladi, Ochil buva, – deb tinmay takrorlardi.

– Qimizing bormi?

Yigit yugurib borib qoʻton orqasidagi oʻtovlarning biridan meshda qimiz olib keldi. Ochil buva, Azimjon, haydovchi navbatlashib ikki kosadan simirdilar. Bobo yoʻl chetidagi oq quvray gulini uzib chakkasiga qistirdi-da, joyiga chiqib oʻtirdi.

– Hoy bola, qaysi sovxoz bu? – deb soʻradi u mashina jilgach. Mesh qoʻltiqlagan choʻpon

² Sobiq ittifoq davrida davlat xoʻjaligi shaklining qisqartmasi.

sovxozining nomini atab qichqirgancha to'zon ichida qoldi. Ular qishloq yonidan burilib, uzoqda sarobday ko'ringan yassi tog'lar sari yo'l oldilar.

Tabiat sokin, ufq jimirlaydi, tikkada tinmay chuldiragan to'rg'ay tovushi jaziramani sal kesganday bo'ladi.

– Cho'pon ham bo'lganmisiz, bobo? – yana ingichka ovozi eshitildi Azimjonning.

– Ha, chorva ham boqqanmiz, paxta ham ekanmiz, qilich ham chopganmiz, bolam.

– Chinorning gapirganini...

– Ha, el og'zidan eshitgan bo'lsang, unisi ham rost bo'lsa bordir... Mana, yerning ham nafasini, yurak urishini eshitsa bo'ladi.

– Eshitilmaydi-ku?

– Go'dakmiz-da, go'dakmiz. Go'dak ona siynasiga yopishib emishni biladi, uning nafas olishi-yu, yurak urishi bilan ishi yo'q...

– Siz ham go'dakmisiz, bobo? – kulib so'radi Azimjon.

– Ha, men ham go'dakman. Mana shu yaylovlarda yalang oyoq shabnam to'kib yurgim keladi. Maysalarda chaqaloqday yumalagim keladi. Qurbim kelsa, yer yuzidagi jamiki yo'llarni yoyov kezib chiqardim. Kapalakning qanotiga yoki biron oddiy bargga uzoq tikilib qaraganmisan? Gulni hididan taniysanmi? Uzunning xillarini sanaganmisan? Hammasini ko'rib to'yish, hammasi bilan... xayrlashish kerak.

Bobo jim qoldi, Azimjon bilan haydovchi bola ham anchagacha indamay yurdilar. Bobo davom etdi:

– Agar men yozuvchi bo'lsam, butun umrimni bittagina kitob yozishga sarflardim.

(Mana bunisi endi, azizlarim, menga tegishli. Butun umrni bitta kitobga sarflash? Bu qanaqa kitob ekan?)

– U qanday kitob, bobo?

– Xayrlashuv kitobi. Tabiat bilan, uning husni, koʻrki, ulugʻvorligi bilan, barglar, gullar, toʻrgʻaylar, chashmalar, yulduzlar, sahrolar, jamiki goʻzalliklar bilan toʻyib, xoʻrsinib, yigʻlab xayrlashuv kitobi. Shunday kitob yoʻq, bolam. Shunday kitobni yozgan odam bearmon ketardi...

Ochil buvaning gapi menga ham taʼsir qildi, azizlarim. Lekin men, avvalo, Koʻrishuv, Tani-shuv kitoblarini yozardim. Chunki sanʼatkor tabiatning moʻjizalari bilan koʻrishgach, tanishmay oʻtib ketayotgan odamlar ham koʻp.

Azimjon oddiy jazirama choʻllarni, koʻz qamashtiradigan osmon gumbazini endi koʻrayotganday, es-hushi tevarak-atrofdan, yoʻl boʻyida lip-lip oʻtayotgan takalarning soqol qoʻngʻiroqlarini ushlab koʻrgisi kelar, yovshan taglaridan uchgan bulduruqlarni koʻzi bilan uzoqlarga qadar kuza-tib qolar edi.

Ular yana uch soat yoʻl yurdilar, yoʻl yursalar ham moʻl yurdilar. Bu cheksiz kengliklarda choʻponlar tashlab ketgan eski hujralarning gualava devorlaridan oʻzga hayot asari koʻrinmas edi. Uch soatdan beri biron kimsa duch kelgani yoʻq.

Kechga yaqin yaylov tugab sahro boshlanadigan yerga yetib keldilar, sargʻish barخانlar, chiroyli gullagan saksovul butalari koʻrindi. Botayotgan quyosh nurida uzoqdan bir nima oltinday